A. Bernet Kempers

In memoriam Dr. A.N.J. Th. ý Th. van der Hoop 9 maart 1893 - 2 februari 1969

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 125 (1969), no: 4, Leiden, 401-428

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

IN MEMORIAM Dr. A. N. J. Th. à Th. van der HOOP

9 MAART 1893—2 FEBRUARI 1969

Het feit dat dr. A. N. J. Th. à Th. van der Hoop van 1967 tot zijn overlijden in het begin van 1969 erelid is geweest van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde was de directe aanleiding tot het schrijven van dit In Memoriam. Zijn door zijn benoeming erkende verdiensten voor het Instituut zouden misschien in enkele regels of bladzijden omschreven kunnen zijn geworden, was hij niet voor andere instellingen, ten dele op een geheel ander terrein en in een veel vroegere periode van zijn leven van zoveel belang geweest. De omstandigheid dat zijn erelidmaatschap van het Koninklijk Instituut de gelegenheid biedt voor een In Memoriam, grijp ik daarom gaarne aan om iets meer te vertellen dan na zijn overlijden elders is geschied, over zijn persoon, zijn werk, zijn merkwaardige levensloop en, en passant, over de nadagen van het door hem zo geliefde Bataviaasch Genootschap — de Indische tegenhanger van het Koninklijk Instituut — in de vorm waarin velen van ons dit voor de Tweede Wereldoorlog en de soevereiniteitsoverdracht gekend hebben.

Abraham Nicolaas Jan Thomassen à Thuessink van der Hoop, bij afkorting Jan van der Hoop, werd op 9 maart 1893 te Arnhem geboren als zoon van G. H. Th. à Th. van der Hoop, marine-officier, burgemeester, Tweede Kamerlid en laatstelijk lid van Gedeputeerde Staten van Gelderland, en Jonkvr. S. M. J. van de Poll. In houding en mentaliteit droeg hij in zijn latere leven het stempel van zijn patricische afkomst. Toen hij nog zeer jong was stierf zijn vader; zijn moeder hertrouwde met prof. mr. D. P. D. Fabius, hoogleraar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam en later lid van de Raad van State. In zijn laatste levensjaren, toen hij met zijn gedachten en gesprekken vaak verbleef in tijdperken die in zijn leven van essentieel belang waren geweest — de vliegtocht naar Indië, nog weer eens beleefd bij bezoeken aan Turkije, de tijd bij het Bataviaasch Genootschap — sprak hij tegenover goede vrienden vaak over zijn jeugd aan de Keizersgracht te Amsterdam. Het streng Gereformeerde milieu met zijn traditionele godsdienstige vormen en de ouderwets steile figuur van professor

Fabius bleven op de achtergrond van zijn leven invloed uitoefenen, maar in die jaren wekten zij ondanks het respect voor de geleerdheid en de grote werkkraft van zijn stiefvader toch in hoofdzaak weerstand in hem op. Later zou hij met een zekere voldoening nog over zijn eigen reacties vertellen, die wel heel typerend voor hem waren. „Wanneer u er nu zo van overtuigd bent dat niet tot het Christendom bekeerde volken verloren zijn, dan begrijp ik toch echt niet waarom u niet alles wat u hebt, ervoor geeft om ze te laten bekeren!” Men proeft er al het ietwat brutale in, dat hij ook later kon hebben, de ogenschijnlijk volmaakt buiten hem om gaande hooghartigheid, waarmee hij een stekelige opmerking van nogal persoonlijke aard kon lanceren. En men ziet het spottende gezicht met de naar beneden omgekrulde onderlip erbij. Het was toen blijkbaar al de offensieve houding waarmee hij zijn gevoeligheid voor andermans opinie, ook zijn „anders-zijn” — te belangrijk voor zijn persoonlijkheid om hier verzwegen te mogen worden — voor zichzelf wegdrukte.

Van der Hoop bezocht het Gereformeerd Gymnasium te Amsterdam, werd tijdens de Eerste Wereldoorlog gemobiliseerd, was van 1914-'18 reserve-tweede-luitenant der Infanterie, daarna tweede-luitenant-vlieger bij de Luchtvaartafdeling Soesterberg tot hij in 1922 overging naar de K.L.M. Hij was daar niet slechts een van de pioniers op het toenmalige beperkte lijnenstelsel, maar had, naar vrienden uit later tijd mij mededeelden, toen ter tijd als hobby ballon varen en zeilen. In die jaren had de vraag of in Ned.-Indië en voor de verbinding tussen Nederland en Indië de luchtvaart betekenis zou kunnen hebben reeds enige tijd de aandacht gehad. Eerst met ballons (1910-'11), daarna met vliegtuigen (1911) waren proeven genomen. In 1912 kocht de Indische Regering een eendekker, die weer teruggestuurd werd met de mededeling dat het vliegen in de tropen onoverkomelijke moeilijkheden opleverde. De minister van Koloniën was daarvan niet zo dadelijk overtuigd en wilde nog wel eens het oordeel hebben van een ervaren vlieger. Het uitbreken van de oorlog in 1914 verhinderde dit, hetgeen niet wegnam dat nog in de oorlogsjaren enige water- en landvliegtuigen uit Amerika naar Indië konden worden gebracht en dat, gezien de ten dele gunstige resultaten, een eerste vliegterrein en een vliegschool in 1917 en '18 werden ingericht.

De mogelijkheid, van Europa uit met een vliegtuig Indië te bereiken, werd in november-december 1919 bewezen door Ross Smith, die met zijn broer en twee mécaniciens binnen één maand — de door de Australische Regering gestelde termijn — van Londen naar Port

Darwin vloog, via Ned.-Indië, waarbij op het traject Batavia-Surabaja noodvoorzieningen voor hem getroffen waren. Wat deze verbinding met het moederland betrof was er — om economische en zuiver familiale redenen — genoeg belangstelling van particuliere zijde, en van het ministerie van Koloniën, om de Indische Regering tot enige activiteit te brengen. In 1919 werd een premie beschikbaar gesteld voor de eerste Nederlandse onderdaan die binnen de tijd van één maand en, zoals later bepaald werd, vóór 1 september 1921 als bestuurder de reis van Nederland naar Java of omgekeerd zou maken. Erg vlotten deed dit echter nog niet en ook de op 7 oktober 1919 opgerichte K.L.M. kon voor plannen met betrekking tot het vliegen in Indië, waarvoor de oud-generaal C. J. Snijders in '20 naar Java ging, geen steun vinden, aangezien het door Koloniën onjuist geacht werd, de K.L.M. die zelf geen levensvatbaarheid had met 's lands geld op kunstmatige wijze in het leven te houden (de K.L.M. die in 1969 haar 50-jarig jubileum vierde, overleefde „Koloniën” tot dusver al met meer dan twee decennia). In 1924 kwam desondanks een „Ned.-Indische Vereeniging voor Luchtvaart” tot stand, terwijl de K.L.M. een nieuwe aanvraag indiende.

Inmiddels was het plan, een vliegtocht naar Java te maken om daardoor meer belangstelling te wekken voor het vliegverkeer met en in Indië, nog niet vergeten. Tijdens de proefvluchten met het nieuwste Fokker-type, de F V, merkte de bouwer op dat dit wel eens een geschikt toestel zou kunnen zijn voor een vlucht naar Indië. Voor Van der Hoop was dit, zoals hij later schreef, de aanleiding aan de heer Plesman als directeur van de K.L.M. voor te stellen, te trachten deze mogelijkheid ten uitvoer te brengen. Begin 1923 leidde dit tot de stichting van het Comité Vliegtocht Nederland—Indië, onder voorzitterschap van generaal Snijders, waarbij uiteraard ook Van der Hoop betrokken was. Uit particuliere bronnen werd met veel inspanning geld bijeen gebracht. De Nederlandse overheid en de Indische Regering stonden sympathiek tegenover de plannen, maar moesten zich gezien de streng doorgevoerde bezuiniging van rechtstreekse steun onthouden.

Fokker besloot voor de tocht, die met behulp van een Nederlands verkeersvliegtuig — geen watervliegtuig, dat te kwetsbaar was, te grote omwegen moest maken en niet in Nederland gebouwd kon worden — verricht zou moeten worden, een nieuw toestel te bouwen, de F VII (H-NACC), dat door Van der Hoop en de 1e luitenant-vlieger Van Weerden Poelman op de K.L.M.-lijn Amsterdam-Londen werd getest in de maanden vóór het vertrek. Behalve door zijn medevlieger werd Van der Hoop op de Indië-vlucht bijgestaan door de mécaniciën P. A.

van den Broeke. De H-NACC had een vleugel-spanwijdte van ruim 20 meter, en een romplengte van ca. 14 meter. Het totale gewicht bedroeg met geheel gevulde tanks, de zeer beperkte bagage etc. 3665 kg. De gevulde tanks bevatten dan ruim 1050 liter benzine, genoeg voor tien en een half uur vliegen. De maximum snelheid bedroeg tijdens de proefvluchten ruim 140 km per uur, de normale snelheid was 130 km. De route zou vrijwel in een rechte lijn over centraal Europa lopen naar Praag, vervolgens naar Belgrado-Constantinopel-Angora-via Aleppo naar Mesopotamië-langs de Perzische kust, over Voor-Indië (Karachi-Calcutta), langs de kust van Achter-Indië, naar Rangoon-Bangkok-Sengora-Medan-Muntok-Java.

Op 1 oktober 1924 vertrok het driemanschap van Schiphol. Van der Hoop's schrikbeeld: een noodlanding bij Abcoude, werd vermeden. De snelheid zakte door wat zijwind af van 127 km tot 121 km, maar op een hoogte van 300 m, boven de bergen 600 m, ging het veilig in $7\frac{1}{2}$ uur naar Praag. De volgende dag in 8 uur en 40 min. naar Belgrado (800 km). Vandaar via de Dragoman-pas waar ze in het nauwe dal beschutting tegen de wind moesten zoeken naar Sofia, dat ze links lieten liggen. Maar dan is er opeens iets met de koeling niet in orde. Het koelwater blijkt door een grote scheur grotendeels ontsnapt te zijn. Een noodlanding, dan wel niet zó dicht bij huis als Abcoude maar toch nog geheel aan het begin van de tocht is noodzakelijk bij het gehuchtje Saladinovo, 25 km van Philippopol in Bulgarije. Thomassen à Thuessink van der Hoop van Slochteren tot Philippopol noemden spotters onze vlieger in die dagen met een toespeling op de uitbreiding van zijn toch al lange naam bij enkele van zijn familieleden. Bij de landing op het stukje grasland met dammetjes tussen omgeploegd bouwland en bebossing was het rechter wiel gebroken, enkele buizen van het landingsgestel en de rechtervleugel waren ernstig beschadigd, de motor had door de oververhitting sterk geleden. In Nederland, via één niet erg safe telefoonlijntje naar Sofia te bereiken, was geen ander geschikt toestel voorhanden, maar het weekblad *Het Leven* stelde een nieuwe motor ter beschikking, in Nederland en in Indië werd door particulieren geld bijeengebracht, met de motor kon een nieuw landingsgestel gezonden worden. De chef van de technische dienst van de K.L.M. Guilonard was tien dagen na het ongeluk in Saladinovo, drie man van de Fokker-fabriek volgden en nog juist binnen een maand na de noodlanding, op 2 november 1924, kon de vlucht voortgezet worden, vlak vóór het invallen van de strenge winter met storm en sneeuwvlagen. Het is wel typerend voor Van der Hoop dat in zijn

boek „Door de lucht naar Indië” van Guilonard en vele anderen, die bij de vlucht behulpzaam waren, foto's zijn opgenomen, maar dat van hem zelf, anders dan klein in een groep, geen enkele foto te vinden is. Het was bijzonder moeilijk, of liever gezegd, onmogelijk een werkelijk goede foto van hem, ook uit later tijd, te vinden bij dit In Memoriam.

Dan gaat het weer verder, hoog ditmaal door een nauwe kloof tussen de rotswanden van de Cilicische Taurus, tussen Klein-Azië en Syrië. Bijna veertig jaar later reisde Van der Hoop hier met de Cense's veilig op de begane grond, zich geamuseerd afvragend hoe hij en zijn vluchtgenoten hier ooit vliegende tussendoor waren gekomen. Een paar keer sloeg men een station over, Bagdad-Bushir, 900 km, werd in één doorgevlogen; Bendar Abbas-Karachi was 1180 km, Karachi-Ambala 1200 km, met een snelheid van gemiddeld 150 km per uur, 300 à 1000 m hoog. Soms gebeurde dit om een slecht vliegveld veiligheidshalve maar links te laten liggen, soms om speling te krijgen voor eventuele kleine tegenslagen. In de verkeersvliegerij vloog men in die tijd niet hoog, 300 of 400 m was normaal. Was er boven Voor-Indië iets van belang te zien, een stad, de Taj Mahal, dan daalden Van der Hoop of Poelman, die om beurten vlogen, af tot 100 à 150 m. Voor de lezer werd beschreven wat men zoal van zo'n hoogte kan zien, toen nog, ook wat Europa betreft, iets heel ongewoons. In Akyab werd de maidan, het open veld midden in de stad, als vliegveld gebruikt, in Rangoon de renbaan. Om veilig de 160 km brede Straat van Malakka te kunnen overvliegen op weg naar Medan werd het vliegtuig gevolgd door een gouvernements opnemingsvaartuig voor het geval een noodlanding gemaakt zou moeten worden. Medan-Muntok was nog éénmaal een zeer lange etappe, 960 km in 7 uur 51 minuten, waarvan 400 km op het kompas over moerassen en oerwouden. Men kon hier zo hoog of zo laag vliegen als men wilde: een noodlanding in deze omgeving betekende hoe dan ook het einde. Maar zonder ongelukken werd op 24 november het eindpunt Batavia bereikt.

Sinds het vertrek uit Amsterdam was een afstand van 15.373 km afgelegd in 127 uren en 16 minuten, verdeeld over 20 vliegdagen, bij een gemiddelde snelheid van 120,75 km per uur.

Het enthousiasme bij de aankomst in Indië was overweldigend. Ten dele met de F VII zelf maakte het gezelschap reizen op Java, waarbij Van der Hoop lezingen hield. De terugreis werd met de Rotterdamse Lloyd gemaakt. Een rooktafeltje met een globe waarop de route was aangegeven, stond later als geschenk van deze maatschappij in Van der Hoop's kamer, toen ik hem in 1934 in Den Haag leerde kennen. Een

klein model van de H-NACC hing in Djakarta in het museum boven de grote kaart van de Archipel. Maar verder was in die latere jaren Van der Hoop zozeer de etnograaf, prehistoricus en kenner van de koloniale cultuur geworden, dat zijn vliegerschap geheel op de achtergrond was gekomen. Naar aanleiding van zijn Indië-vlucht werd hij benoemd tot officier in de Orde van Oranje-Nassau en kreeg hij de Zilveren medaille voor Voortvarendheid en Vernuft van de Huisorde van Oranje, een onderscheiding zó zeer van pas voor zijn aard en capaciteiten als men moeilijk beter zou kunnen bedenken. Er moeten nog meer herinneringen en onderscheidingen zijn geweest, en wel in goud, want toen in de eerste dagen na de inval der Duitsers in Nederland een oproep werd gedaan tot de Nederlanders in Ned.-Indië, goud beschikbaar te stellen als dekking voor steun aan het moederland, vermeldde de vrijwel anonieme lijst van inzendingen medailles en spelden in goud, die betrekking hadden op de Indië-vlucht en die mijns inziens moeilijk anders dan van Van der Hoop afkomstig konden zijn. Naar ik meen werd in Medan een monument opgericht voor de vlucht. In de oorlog werd het beschadigd, daarna hersteld en Van der Hoop werd uitgenodigd bij de onthulling aanwezig te zijn. Hij veronderstelde toen, dat hij wel de enige man zou zijn die tweemaal hetzelfde monument voor zichzelf moest onthullen. Véeel vertrouwen in de bestendigheid van heldenverering per monument had hij overigens, en zeker wat Indonesië betreft, niet. Coen, Michiels, Van Heutsz. en anderen, wier gedenktekenen in en na de oorlog verloren gingen, zullen zijn opinie vermoedelijk wel delen.

Wat Van der Hoop overigens wèl bijbleef was zijn neiging om tijdens vliegtochten voortdurend naar noodlandingsterreinen uit te kijken. Ook in de veel snellere, veel betere, maar hem toch eigenlijk veel te riskante, vliegtuigen van later tijd.

En de toekomst van de Indië-vluchten? „Na het enthousiasme over dezen geslaagden tocht gebeurde er niets, dat wees op belangrijke gevolgen; integendeel, de Indische Regering weigerde zelfs om het Comité vliegtocht Nederland-Indië tegemoet te komen door het vliegtuig over te nemen, wjl 'het vliegtuig niet paste in het kader van den Indischen vliegdienst'. De overweging dat het Gouvernement moest streven naar een sluitende begroting en dat de instelling van luchtverkeersdiensten kosten zouden medebrengen voor den aanleg van terreinen, het verleenen van subsidie enz. enz. bleek sterker dan de overweging, dat het scheppen van snelle verkeersdiensten in Indië ongetwijfeld het geheele economische leven aldaar ten goede zouden

komen", zo moest men nog in 1927 (Encyclopaedie van Ned.-Indië, Aanv. 577) schrijven. Geysendorfer en Scholte maakten in 1927 de eerste passagiersvlucht van Nederland naar Indië en terug; in hetzelfde jaar had de eerste postvlucht met „De Postduif", eveneens heen en terug, plaats. In de jaren daarna werd een geregelde dienst ingesteld, veertien-daags, wekelijks, tweemaal per week, enz. Er waren gelukkig verder vooruitziende geesten in Nederland en in Indië dan de hoogmogenden.

Van der Hoop zelf had intussen „de vliegerij" verlaten om sedert 1925, eerst even in Amsterdam (colleges van Dubois en Van Bemmelen) daarna in Utrecht Geografie te gaan studeren, met een grondiger praktische voorbereiding dan wel een van zijn medestudenten toen of later gehad zal hebben. Zijn „Door de lucht naar Indië", in 1925 bij Scheltens en Giltay in Amsterdam verschenen, getuigt ruimschoots van zijn belangstelling voor hetgeen op de aarde onder hem te zien was.

Op 4 december 1930 legde Van der Hoop cum laude het doctoraal-examen af in de Geografie, met als keuzevakken etnologie en pre-historie, de terreinen waarop verder zijn toekomst zou liggen. Op 31 januari 1931 vertrok hij op eigen gelegenheid naar Indonesië om op Zuid-Sumatra materiaal te verzamelen voor een proefschrift. In de maanden tussen zijn aankomst te Batavia (4 maart 1931) en zijn vertrek (14 november 1931) verbleef hij tweemaal lange tijd in Zuid-Sumatra, in de Pasemah, voor het onderzoek van de merkwaardige megalithische menhirs, dolmens, stenen zetels, steenrijen, steenkist-graven, troggen en vooral steensculpturen die voor dit gebied en zijn omgeving kenmerkend zijn. Hij was door prof. J. C. van Eerde, die zelf in september 1929 een kort bezoek aan de Pasemah had gebracht, op dit onderwerp attent gemaakt. Dr. A. E. van Giffen had hem georiënteerd op het gebied van de megalithen en in de gelegenheid gesteld enige opgravingspraktijk op te doen. Het Hoofd van de Oudheidkundige Dienst, dr. F. D. K. Bosch, die ook zelf bij zijn bezoek aan Sumatra in mei 1930 de oudheden van de Pasemah had leren kennen, verleende vergunning voor het verrichten van enkele opgravingen. Van der Hoop stelde voor de Dienst een lijst samen van de aanwezige oudheden, die in het monumentenregister werden ingeschreven, waarna het — aangezien de Oudheidkundige Dienst, zeker in de crisisjaren, geen middelen tot bewaking en onderhoud van zozeer afgelegen objecten bezat — afwachten was wat het plaatselijke B.B. aan de bescherming zou kunnen doen. Belangstelling was bij verschillende ambtenaren wel aanwezig — L. C. Westenenk had omstreeks 1920 hiervoor het goede

voorbeeld gegeven — maar zij wisselden elkaar te snel af om een bepaalde garantie te kunnen geven.

Behalve in de Pasemah reisde Van der Hoop, tezamen met dr. B. van Tricht, medicus met etnologisch-prehistorische belangstelling, in West-Java, waar zich ook prehistorische monumenten bevinden.

De promotie had op 28 oktober 1932 te Utrecht plaats. Promotor was prof. dr. J. H. F. Kohlbrugge. Het proefschrift verscheen in het Engels onder de titel „Megalithic remains in South-Sumatra” (de Nederlandse titel van de dissertatie-exemplaren luidde „Megalithische oudheden in Zuid-Sumatra”). De tekst, 191 bladzijden groot formaat, is wat omvangrijker dan strikt genomen nodig was, omdat veel aanhalingen uit de litteratuur volledig zijn opgenomen in plaats van verwijzingen in voetnoten te geven. Dat stempelt het boek echter allerm minst tot compilatie, want de uitvoerige beschrijvingen berusten voor een aanzienlijk deel op het onderzoek ter plaatse door de schrijver zelf. Van der Hoop, een uitstekend fotograaf, verzorgde de illustraties zelf, óók wat de kaarten en andere tekeningen betreft, waarvoor hij vele uren achter het tekenbord had moeten staan.

Hier en in latere werken was Van der Hoop nuchter en zakelijk, voorzichtig in zijn conclusies, waarschuwend tegen overhaaste gevolgtrekkingen gebaseerd op onvoldoende materiaal. Toch bleef de invloed van deze dissertatie op het prehistorisch onderzoek in de Archipel niet zonder ingrijpende invloed. Dat geldt niet zozeer de „statische” megalithen — menhirs, zetels, dolmens enz. — als wel de „dynamische” stenen beelden, de „batu Lidah Pait”, mensen en dieren, die door de tovenaars Lidah Pait, „Bittertong”, in steen zouden zijn veranderd. Wanneer men van Lahat het binnenland ingaat, het oude voetpad via Tinggihari volgend, treft men er een aantal aan, die als grote demonische stenen wachters, te vergelijken met de raksha's die de Hindu-Javaanse tjandi's op Java bewaken, de toegang tot het heilige gebied van de Pasemah met zijn talrijke oudheden schijnen te beschermen. Het zijn, daar en elders in de Pasemah, gechargeerde, min of meer karikaturale figuren, waarbij het zeer twijfelachtig is of men hun bepaalde raciale kenmerken mag toekennen. Ze zijn kort maar krachtig gebouwd, met een meestal ietwat laag en terugwijkend voorhoofd. De ogen zijn onder zware wenkbrauwen groot en uitpuilend, de neus is kort, stomp en breed, soms met een plooi er dwars overheen. De mond is breed met dikke lippen, bij de hoeken even zwaar als in het midden. Zijn het negroiden? Neen, want de kin steekt daarvoor te ver naar voren. Als er al iets van te zeggen is, dan behoren ze toch eerder tot een van de varianten

van het Austronesische type. Ook Heine-Geldern was later van die mening. Merkwaardig zijn echter vooral de kleding, sieraden, bewapening en verdere uitrusting: een soort poncho, voor zover het geen krijgslieden zijn. Die laatsten hebben alleen een lendendoek met een gordel om er een zwaard in te steken. Zulke strijders dragen vaak ook een helm, die nauw om het hoofd sluit en met een punt in de nek eindigt. Bij één beeld heeft de helm twee kokers — voor vederbossen? — van boven. Als versiering droeg men diverse soorten halskettingen, oorhangers in de uitgerekte oorlellen, ringen of platte banden om beide polsen, om de nek en om de onderbenen. De zwaarden waren kort en breed met een naar verhouding zeer lang gevest. Men heeft, ondermeer, wel eens aan Hindu-Javanen (-Sumatranen) gedacht, maar hiervoor waren geen werkelijke argumenten aan te voeren.

Door Van der Hoop's onderzoek werd het duidelijk — en hierin ligt het volstrekt nieuwe van zijn boek — dat het hier gaat om sculpturen uit de Bronstijd, anders gezegd de Dongson-cultuur, tevens weergaven van strijders uit die tijd, met zwaarden, helmen en — doorslag gevend argument — keteltrommen. Er is namelijk één bijzonder belangrijke steen, Batu gadjah, thans in het museum van Palembang, een olifant voorstellende, aan weerskanten waarvan een man naar de rug van het dier opklimt. Een van hen heeft aan een band een keteltrom — als strijd- of signaaltrom — op de rug hangen. Daarmee werd voor het eerst een relatie gelegd tussen twee uiterst merkwaardige groepen van voorwerpen: de beelden van Pasemah en de keteltrommen, wier plaats in de prehistorie van Zuidoost-Azië nog maar kort tevoren duidelijker was gaan worden. Het was een baanbrekend werk, door zijn voortreffelijke documentatie tevens een werk van blijvende waarde. Door zijn proefschrift werd Van der Hoop voor de komende tien jaren tegelijkertijd de man van de megalithen en de man van de Bronstijd. Hij kon dat na zijn intrede in het Bataviaasch Museum blijven dankzij het feit dat in zijn tijd verschillende uitermate belangrijke stukken, met name een aantal kapitale keteltrommen in de prehistorische collectie konden worden opgenomen. Stukken zó belangrijk en zó groot, dat ze het toch al nijpende ruimteprobleem in de prehistorische zaal nog eens aanzienlijk vergrootten!

Van der Hoop's dissertatie, waardevol maar ook kostbaar door de vele afbeeldingen, werd uitgegeven met steun van verschillende wetenschappelijke instellingen. Een aanzienlijk deel van een subsidie ging op in de terecht als eis gestelde vertaling van de tekst in het Engels. Voor zijn met cum laude gehonoreerde werk verkreeg hij de zilveren

medaille van het Koloniaal Instituut. Ongeveer terzelfder tijd werd hij benoemd tot lid van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde (1933, opnieuw in 1952).

Met dat al was 1933 geen gunstige tijd om afgestudeerd te zijn, ook al niet wanneer men zijn toekomst zag in het toenmalige Ned.-Indië. Oriëntalist die hun studie voltooid hadden, zagen wanneer ze met een beurs gestudeerd hadden hun moeite beloond met een telegrafische verbreking van het contract, onmiddellijk na het examen. Wie op eigen gelegenheid het risico maar genomen had, moest de consequenties daarvan uiteraard dan ook maar dragen. De een vond hier, de ander daar een voorlopig heenkomen. Wie zich dat kon permitteren ging op eigen gelegenheid en op hoop van zegen maar vast naar Batavia. Soms lukte het daar dan toch nog. Een enkele verkreeg „uitzending op eigen kosten” met 80 % van het normale salaris in het vooruitzicht. Het zou wel vreemd zijn geweest als Van der Hoop, toen al 41 jaar oud, niet op eigen gelegenheid naar Indonesië was gegaan, nu voor de derde keer. Evenzeer lag het voor de hand dat hij, eenmaal in Batavia, zich wendde tot het Bataviaasch Genootschap, eerder nog dan tot de Oudheidkundige Dienst die wel volledig tot een minimum bezetting was teruggebracht. De conservator van de etnografische verzameling C. C. F. M. le Roux was in december 1933 naar Nederland vertrokken. Er was alleen een adjunct-conservator. Maar pas op 30 augustus 1934 volgde Le Roux's eervol ontslag. Een vacature was er bij Van der Hoop's aankomst dus nog niet, wel een gelegenheid om als volontair werkzaam te zijn bij de etnografische verzameling (op 23 maart 1934 aangevraagd en wat later ingewilligd). In mei werd de volontair na het vertrek van dr. P. V. van Stein Callenfels ook belast met het beheer van de Prehistorische Verzameling. Niet lang daarna schreef hij het hoofdstuk „De Megalithen” voor Van Stein Callenfels' *Korte Gids*. Tussen 19 juli en 12 augustus nog van ditzelfde jaar voerde hij in opdracht van het Hoofd van de Oudheidkundige Dienst — maar nog enige maanden vóór dat hij officieel „toegevoegd ambtenaar” bij deze dienst werd — een onderzoek uit in zake steenkistgraven in de Gunung Kidul. Dit leidde tot zijn eerste publicatie in het Tijdschrift van het Genootschap. Er volgden nog meer benoeringen, die eervol maar verder niet lucratief waren: tot gewoon lid van het Kon. Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen (2 juli), tot lid van de afdeling Taal-, Land- en Volkenkunde (14 januari 1935), tot lid en later secretaris-penningmeester van de in 1938 opgerichte afdeling Geschiedenis, tot lid en secretaris van de in 1934 door de Regering

ingestelde Commissie voor het onderzoek naar het graf van Jan Pieterszoon Coen.

De voornaamste taak van deze commissie was, zich een oordeel te vormen omtrent de onderzoeken van mr. P. C. Bloys van Treslong Prins, een merkwaardige figuur in het toenmalige Batavia, die naar zijn mening geleid hadden tot de ontdekking van „het vrijwel volledig tevoorschijn gekomen geraamte van wijlen den Gouverneur-Generaal Jan Pietersz. Coen” op het terrein van de goedang van de firma Geo Wehry aan het Stadhuisplein, waar de oude Hollandse kerk of Kruiskerk gestaan heeft, waarin Coen begraven is. Naar het uiteindelijk oordeel van de commissie had mr. Prins zijn opgraving verricht in een verzamelgraf met de resten van tenminste twaalf personen, met het gevolg dat wat hij voor het skelet van Coen hield ten rechte bestond uit resten van tenminste vijf personen — waarschijnlijk veel meer — waaronder een halfvolwassene en een kind. Het verslag, dat wel de redactionele zorg (en meer dan dat) van de secretaris, Van der Hoop dus, gehad zal hebben, beslaat 218 gedrukte pagina's; onder de indruk van Coen's grote naam — die ook na de soevereiniteitsoverdracht zijn magische invloed bleef uitoefenen — is het wat erg luxueus uitgegeven en gebonden, zeker niet op advies van Van der Hoop en evenmin in overeenstemming met de ook nog in 1936 aan te bevelen zuinigheid. Voor Van der Hoop, wiens eerste officiële contact met de koloniale geschiedenis deze commissie was, was de affaire-Coen hiermee nog niet afgesloten. Hij werd zonder dat dit duidelijk uit de stukken blijkt, conservator van de Historische Verzameling van het Genootschap en behoorde op 29 november 1937 als vertegenwoordiger daarvan tot de ondertekenaars van de stichtingsacte van „Oud-Batavia”, waarvan hij ook bestuurslid was. Een aan deze stichting toebehorend museum werd gevestigd in Batavia's Benedenstad op het van de firma Geo Wehry verworven terrein waar Coen's graf geweest is, en bevatte dit graf in een moderne vormgeving, op de plaats die op grond van een hernieuwd onderzoek, door dr. K. C. Crucq van de Oudheidkundige Dienst, daarvoor was aangewezen. De resultaten van dit onderzoek zijn gepubliceerd in *Rapporten Oudh. Dienst* 1938: 1 (1939). Kenmerkend voor de sfeer rondom het „onbekende (maar nu dan toch wèl bekende) graf van de bekende soldaat” is wel het volgende geval dat Van der Hoop raakte. Toen op Crucq's aanwijzingen was komen vast te staan wat dan wèl het graf en het gebeente van Coen was en het nodig was dit gebeente na gedaan onderzoek naar het graf terug te brengen, riep Van der Hoop Crucq op enigszins vluchtige wijze op, hierbij aanwezig te zijn. Crucq

was op dat moment op het Landsarchief, waar ook de echtgenote van mr. Prins werkte. Ook hij behandelde het kattenbelletje wat nonchalant, met het gevolg dat Van der Hoop de volgende morgen bij het lezen van een toentertijd welbekend groen ochtendblaadje verrast werd met een fotografische reproductie van zijn oproep „ga je even mee Coen bijzetten? Van der Hoop”. Met begeleidend verwijtend commentaar.

Op 4 december 1934 werd Van der Hoop buiten bezwaar van den lande tijdelijk toegevoegd — het kan al haast niet omzichtiger, maar voor toegevoegde ambtenaren van de O.D. was dat de gewone vorm — aan het Hoofd van de Oudheidkundige Dienst, toen nog dr. F. D. K. Bosch. Dat maakte het hem althans mogelijk in de volgende jaren, ook toen dr. W. F. Stutterheim Hoofd was, voor de Dienst — ten dele ook voor het museum — studie- en verzamelreizen te maken naar Wanasari (Gunung Kidul, reeds vermeld), Oost-Java, Bali, Zuid-Sumatra (juni 1937, om een door De Bie ontdekt steenkistgraf met beschildering op de binnenwanden te onderzoeken; één van de stenen werd naar het museum te Batavia overgebracht) en Kerintji (juli 1937 voor een bezoek aan de prehistorische vindplaats op het terrein van de onderneming Danau Gadang ten zuiden van het meer van Kerintji).

Als vertegenwoordiger van het Genootschap — maar nog weer eens „buiten bezwaar” — nam hij in 1935 deel aan het 2e Congres van Prehistorici in het Verre Oosten te Manilla, met daarbij aansluitend bezoeken aan Hongkong en Singapore. In Januari 1938 had het 3e Congres plaats, ditmaal te Singapore. Van der Hoop nam ook hier deel aan en hield er een paar voordrachten. In september-oktober 1938 werd hij van regeringswege als leider toegevoegd aan de groep deelnemers aan een excursie naar Ned.-Indië (Bali, Java en Sumatra), uitgaande van het Internationaal Aardrijkskundig Congres (in Amsterdam). In 1940 werd hij door de Regering belast met de organisatie en leiding van een excursie van Amerikaanse journalisten naar Bali, Java, Palembang, Singapore en Manilla.

Een verandering ten goede in zijn positie had plaats toen hij op 15 februari 1935 „van Gouvernementswege” belast werd met werkzaamheden als conservator, op een zeer matig salaris, terwijl hij tegen de gebruikelijke, ook al zeer geringe, vergoeding op 12 juni van hetzelfde jaar in plaats van dr. G. W. J. Drewes secretaris van de directie van het Genootschap werd. Op 13 november berichtte de directie in antwoord op een vraag van de Directeur van Onderwijs en Eredienst dat op het aanblijven van Van der Hoop prijs werd gesteld, de D.O.E. zou het daarheen leiden dat hij tot ambtenaar („taalambtenaar” was

de vorm daarvoor, ook al deed men niets aan talen) in tijdelijke dienst werd benoemd. Hetgeen op 25 januari 1936 geschiedde. Het is, aanzien Van der Hoop bij zijn aanstelling reeds te oud was om nog in vaste dienst te kunnen komen, bij een tijdelijke aanstelling gebleven. Toen hij in 1950 Indonesië verliet had hij dus geen recht op normaal pensioen, maar wel op een in zulke gevallen gebruikelijke „onderstand bij wijze van pensioen”. De combinatie van zijn taalamtvenaarschap met het secretariaat van de directie van het Genootschap leverde geen overweldigend totaal op. Ik heb altijd de indruk gehad dat hij van huis uit niet onbemiddeld was en dat hij zich daardoor de luxe van een eigen huis, eerst een oudindisch in Meester Cornelis, later een modern aan de Dambrinkweg, aan de rand van Menteng, kon permitteren.

Er waren in die jaren waarin Van der Hoop conservator en secretaris was, niet veel wetenschappelijke ambtenaren in het museum: hijzelf voor de etnografische, prehistorische en historische afdelingen, E. W. van Orsoy de Flines voor de keramische afdeling, voor een aanzienlijk deel zijn eigen verzameling, Stutterheim als Hoofd van de Oudheidkundige Dienst voor de archeologische afdeling, die hij van tijd tot tijd kwam bijwerken, dr. Karl Halusa voor de musicologische collectie, tot hij in 1940 als buitenlander geïnterneerd werd, dr. R. M. Ng. Poerbatjaraka voor de handschriften, dr. P. Voorhoeve en sedert 1936 ikzelf als bibliothecaris en tijdens Stutterheim's verlof in 1938-'39 als conservator van de archeologische verzameling. De meesten van ons hadden werkkamers in of naast het museum, maar elke ochtend om 10 uur zaten Van der Hoop, de administrateur P. Gilde en ikzelf, soms met een van de anderen of een gast erbij, in de administratie naast Van der Hoop's eigen kamer koffie te drinken. Van de muur tegenover ons keek het portret van een van de vroegere penningmeesters op ons neer, met een oog dat, volgens Van der Hoop, niemand vertrouwde en ieder, wáár hij ook in de lange zaal stond, de indruk gaf dat hij hem speciaal argwanend aankeek.

Echt vertrouwelijk met elkaar werden wij ondanks dit nagenoeg dagelijkse contact eigenlijk nooit. Dat gold, meen ik, ook voor de verhouding met andere vakgenoten, die allen toch net iets anders gestudeerd hadden en een andere achtergrond en benadering hadden. Zijn persoonlijke vriendschappen lagen buiten de kring van de „oriëntalist” onder ons. In de omgang was hij, althans toen, te kritisch en afwerend, te scherp en direct vaak, om een gevoel van echte vriendschap te geven. Toch denk ikzelf aan hem niet alleen met grote waardering voor zijn veelzijdige, ook praktische en organisatorische

kundigheden, niet alleen met plezier aan zijn, vaak ook wel gemoedelijke, geestigheid, maar ook met dankbaarheid aan de vriendelijkheden die hij mij bewees. Zo de keer dat hij niet, zoals hij gemakkelijk had kunnen doen, zelf als vertegenwoordiger van het Genootschap naar het grote congres van het Java Instituut op Bali ging in 1937, maar voorstelde mij daarnaar af te vaardigen. Of toen hij mij, toen ik in 1940 bij de oprichting van de Literaire Faculteit onder meer de prehistorie moest doceren, verraste met een kleine showcollectie van Indonesische praehistorica in een speciaal daarvoor gemaakt keurig ladenkastje (op eenzelfde manier schonk hij veel later de vrienden die hem in Turkije rondgeleid hadden, reeksen dia's met routekaarten en plattegronden van de bezochte gebouwen, met evenveel zorg gemaakt). En dat terwijl het hem nog wel eens geërgerd moet hebben, dat voor functies op archeologisch gebied aan een jongere en ongetwijfeld minder ervaren collega voorrang werd gegeven, alleen op grond van het feit dat de door deze vertegenwoordigde studie van de Hindujavaanse oudheden hoger werd aangeslagen dan de prehistorie.

Op 5 juni 1936 nam Van der Hoop's eerste voorzitter, dr. J. W. Meyer Ranneft, afscheid, prof. dr. R. A., later P. A., Hoessein Djajadiningrat volgde hem op. In de komende jaren vergaderden wij conservatoren — Van der Hoop, E. W. van Orsoy de Flines en ikzelf — met onze voorzitter en enkele directieleden in de Directiekamer aan de voorzijde van het museum. Prof. Djajadiningrat, een man met uitstekende eigenschappen en capaciteiten, die veel tijd en aandacht voor het Genootschap over had, was in sterke mate gevoelig voor voorkeur voor en instinctieve weerstand tegen bepaalde personen, die hem wel of niet lagen. Ik heb altijd de indruk gehad dat hij Van der Hoop, bij alle waardering voor diens ontwijfelbaar uitstekende werk, niet werkelijk mocht en dat het, was dit wel het geval geweest, voor Van der Hoop misschien makkelijker geweest zou zijn zijn ambtelijk toch eigenlijk weinig bevredigende positie meer relief te geven. Van der Hoop was een markante figuur in het Genootschap en in het museum, maar alleen door wat hij er zelf van maakte, niet door de hulp die hij van anderen daarbij ontving. Zo werd hij geen directeur van het museum nadat Bosch, die dit, alleszins terecht natuurlijk, wel was geweest, wegging en zijn opvolger als Hoofd van de Oudheidkundige Dienst, Stutterheim, dit op de hem aangeboden voorwaarden niet wilde worden. Van der Hoop had het zeer goed kunnen worden, was het in feite ook, maar werd het niet officieel. Zag men toch nog de gewezen vliegenier, later wetenschapsman geworden in hem? Van der

Hoop, secretaris en conservator, „in dienst van het Genootschap” dus (uitgeleend door het Gouvernement), is nooit lid van de Directie van het Genootschap geworden. Werd toegevoegd ambtenaar, na de oorlog enige tijd inspecteur bij de Oudheidkundige Dienst, máákte daar wat van, maar kwam als zijnde geen hindujavanicus niet voor Stutterheim's opvolging in aanmerking. Alles wat hij was, was hij als „Van der Hoop”, door zijn eigen persoonlijkheid.

Van der Hoop's werkzaamheden in het museum omvatten naast de administratieve en organisatorische taken van de Secretaris der Directie museologie, prehistorie, etnografie en Compagnies oudheden. Zijn wetenschappelijke activiteiten en zijn publicaties uit die jaren sloten zich daarbij aan.

Nog onder het voorzitterschap van dr. Meyer Ranneft stelde de nieuwe conservator-secretaris een nota op over „Plaatsgebrek in het museum”, d.d. december 1935, gepubliceerd in Jaarboek Bat. Gen. IV, 1937, terwijl alsmede nieuwe statuten, reglementen en instructies voor vertegenwoordigers, enz. tot stand kwamen. Als vervolg op het „plaatsgebrek” kwam een „Schetsontwerp voor een nieuw museum”, dat aan de Verlengde Museumlaan zou moeten komen. Het oude gebouw zou dan zowel de bibliotheek — er reeds in ondergebracht — als de Oudheidkundige Dienst, van elders over te brengen, moeten bevatten. In mei 1936 werd een desbetreffend rekest bij de Regering ingediend. Er werd geen rechtstreeks antwoord ontvangen, maar wel vernam de directie dat er een bedrag van f 150.000 uit de Nederlandse welvaartsbijdrage — het „geschenk van Nederland” aan het benarde Indië — was uitgetrokken voor een nieuw bibliotheekgebouw in de tuin van de Rechtshogeschool. De bibliotheek van de R.H.S. was, zoals oud-Batavianen zich zullen herinneren, ondergebracht bij die van het Genootschap (evenals later die van de Literaire Faculteit), het was dus niet zo vreemd dat om het museum en de bibliotheek beide meer ruimte te geven beslag gelegd zou worden op de reserves van de Rechtshogeschool. De Regering kon overigens moeilijk verwachten dat deze laatste daar enthousiast over zou zijn en ook de Directie van het Genootschap achtte deze alternatieve oplossing ongewenst. Een nieuw gebouw, nu op het Koningsplein, werd gevraagd, waarvoor Nederlands f 150.000 de eerste termijn van de financiering zou kunnen vormen. Het antwoord kwam drie en een half jaar later, 1 december 1939, van de kant van de Directeur van Verkeer en Waterstaat: hij deelde in hoofdzaak de bezwaren tegen het tegenwoordige museum, achtte met de Directie de bouw van een geheel nieuw complex de beste oplossing,

maar dan bij gedeelten en in de vorm van een paviljoensysteem. Voor de kern daarvan zou tenminste drie ton nodig zijn, te verdelen over twee of uiterlijk drie jaar, ten dele ten laste van de welvaartsbijdrage, ten dele van de gewone middelen. Het begon allemaal heel mooi, maar de brief ging door met: aangezien echter het restant van die welvaartsbijdrage voor andere doeleinden gereserveerd was en in de huidige omstandigheden — eind 1939, toen de oorlog in Europa al enige maanden gaande was — een beroep op de gewone middelen niet verantwoord was, diende de beslissing opgeschort te worden.

Verschillende praktische maatregelen, zoals betere methoden voor het bestrijden van insecten, het conserveren van roestige ijzeren voorwerpen e.d. werden door Van der Hoop uitgewerkt en ingevoerd. Het was een vertrouwd gezicht hem in zijn keurige witte kleding bij de fotografen te zien staan om middelen te zoeken voor het op de beste wijze opnemen van moeilijke objecten. Ook anderen liet hij van zijn vindingrijkheid profiteren, door adviezen en een aantal publicaties: „Eenige wenken voor conservatoren van kleine musea . . .” (1940), „Het conserveeren van weefsels . . .” (1936), „Wenken bij de vervaardiging van kaarten voor gebruik in musea . . .” (1941). En al vóór zijn Indische tijd: „Een toestel voor het teekenen van blokdiagrammen” (1934). In juli 1936 vertegenwoordigde hij het Genootschap op een museumconferentie in Jogjakarta, waar plannen gemaakt werden voor het stichten van een museumbond. Stutterheim en Van der Hoop zouden statuten en een huishoudelijk reglement ontwerpen. Het bleef bij plannen.

Wat de prehistorie betreft zette Van der Hoop het door Van Stein Callenfels begonnen werk voort. Sedert 1924 had Callenfels in de Directie aangedrongen op de stichting van een afzonderlijke verzameling. Men ging er in principe mee accoord, maar zag geen mogelijkheid er ruimte voor vrij te maken. Eerst in 1933, toen een nieuwe zaal voltooid werd voor de keramische verzameling van De Flines, werd geheel aan het eind een kleine ruimte gereserveerd voor de prehistorie. Callenfels bracht zijn eigen collectie in en in de volgende jaren werd de verzameling met vele, vaak belangrijke stukken, grote stukken ook, zoals we zeiden, aangevuld zonder dat er meer ruimte voor gecreëerd kon worden. Van der Hoop bleef in Van Stein Callenfels de grondlegger van de prehistorische wetenschap in Indonesië zien, hield vast aan indeling en inhoud van zijn „Korte gids voor de Praehistorische Verzameling”, ook in de latere drukken. Ook zijn eigen hoofdstuk over de prehistorie in Stapel's „Geschiedenis van Nederlandsch Indië”, deel I (1938) sluit zich in de grote lijnen, en ook in op zichzelf niet erg

gelukkige termen als „normaal-neolithicum”, bij deze Gids aan. Het was een degelijk stuk werk, helder en voorzichtig geformuleerd, niet baanbrekend zoals de jaren daarvoor de publicaties van Heine-Geldern, niet zozeer nieuw ook wat de inhoud betreft, maar in die tijd prettig om een snel en betrouwbaar overzicht te hebben van een moeilijk onderwerp met relaties over grote afstanden, die men dan bij Heine-Geldern en anderen kon nalezen. Dat het geen even prettig handzaam boekje was, lag niet aan de auteur, maar aan de uitgeverij die de delen van Stapel overbodig ontilbaar maakte. Het zou anders nog meer tot zijn recht zijn gekomen. Naast dit nuttige overzicht ligt Van der Hoop's verdienste voor de prehistorie van Indonesië in die jaren vooral in zijn „Catalogus der Praehistorische Verzameling”, waarin hij in 1941 de tevoren in de jaarboeken gepubliceerde beschrijvingen verenigde en uitbreidde. Het was een boekdeel — „een boekje” zegt de auteur zelf ergens — van 400 blz. en 115 afbeeldingen. In de inleiding wordt een overzicht gegeven van de geschiedenis van de verzameling. In die jaren waarin het voortbestaan van zoveel cultuurgood in Indonesië bedreigd werd, trachtte Van der Hoop althans van de hem toevertrouwde collectie prehistorica zoveel mogelijk in beschrijvingen en afbeeldingen vast te leggen en dit in gedrukte vorm te verspreiden. De catalogus kon nog wel naar enkele buitenlandse adressen worden verzonden maar uiteraard in de oorlogsjaren niet meer naar Nederland.

Andere publicaties van zijn hand uit de jaren 1935-1941 hebben betrekking op onderzoekingen te velde, uitgevoerd in zijn hoedanigheid van „toegevoegd ambtenaar” bij de Oudheidkundige Dienst (waaraan in die jaren dr. W. J. A. Willems als prehistoricus verbonden was, aanvankelijk met een leraarschap als hoofdtaak). Van der Hoop beschikte over bekwame tekenaars, over wier werk later nog in verband met zijn „Indonesische siermotieven” gesproken zal worden. Een omvangrijke taak die hij voor één van hen, Mas Pirngadie, mede-auteur van een bekend werk over kunstnijverheid, uitgestippeld had, was het vervaardigen van grote tekeningen van prehistorica, keteltrommen, ceremoniële wapens, vaten e.d. Ze waren bestemd voor een grote atlas. Tengevolge van het overlijden van de heer Pirngadie is dit werk niet voltooid, maar verschillende van deze tekeningen zijn (o.a. in mijn eigen „Ancient Indonesian Art”, 1959), zij het op veel kleiner formaat, gereproduceerd. Er is in al die jaren enorm veel werk verzet waarvan anderen hebben kunnen profiteren.

Op etnografisch gebied bewoog Van der Hoop zich betrekkelijk weinig anders dan door de beschrijving van de nieuwe aanwinsten,

die op zichzelf al honderden pagina's druk beslaan (in Jaarboek IX over de periode 1941-'47 met inbegrip van de lacune van de bezettingstijd 1318 nummers op 250 bladzijden!). Een paar keer hield hij een voordracht voor de afdeling Taal-, Land- en Volkenkunde met demonstratie van museumobjecten. Meestal sloten de etnologische onderwerpen dan ook nog aan bij prehistorische. In zijn na de oorlog tot stand gekomen werk over de Indonesische siermotieven komt zijn belangstelling voor de materiële en aesthetische kant van de etnografie vooral tot uiting. Als etnoloog, etnograaf eigenlijk meer, moet men hem wel nuchter en zakelijk noemen. Zijn „visie" lag meer op het praktische en organisatorische.

Over Coen's graf schreef ik al. Van der Hoop's bemoeienis hiermee was zeker niet de enige aanleiding voor zijn werk voor Oud-Batavia — de oude stad en de stichting van die naam —, zijn interesse voor het Compagnies meubel, de oude landhuizen. Het waren onderwerpen die bij zijn aard pasten. Het conservatorschap van de historische afdeling bood hem gelegenheid meubelen aan te kopen, een wijziging van de indeling van de historische zaal gaf gelegenheid ze te exposeren, zonder dat het karakter van de Compagnieskamers gewijzigd werd. Een van zijn medewerkers in het museum werd erop uitgestuurd gedeelten van wat „nu nog" Batavia was, fotografisch vast te leggen. Was het ten behoeve van het museum Oud-Batavia en waren dit de foto's die ik vlak na het einde van de oorlog op „pasar atoom" langs Noordwijk zag liggen?

In afwachting van de bouw van een nieuw museum was het Van der Hoop en andere conservatoren onmogelijk iets anders te doen dan nieuwe aanwinsten voor het museum zo goed mogelijk een plaatsje te geven tussen hetgeen er reeds stond. Er was al onnoemelijk veel en over depôts beschikte men niet. Wat Van der Hoop zelf nastreefde, was een duidelijke opstelling met praktische middelen — zie zijn reeds genoemde artikelen — en een goede conservering. Het lag in zijn bedoeling de prehistorische collectie aan de hand van de rubrieken van zijn catalogus en de volgorde daarbinnen (naar het moment van binnenkomst) geheel nieuw te ordenen, zodat de bezoeker met dit boek in de hand ieder stuk onmiddellijk zou kunnen identificeren. En dat te gemakkelijker omdat Van der Hoop een voorstander was van „zichtbaar nummeren". Zowel het een als het ander getuigt van zijn exacte geest, maar men kan zich moeilijk voorstellen dat het voor een algemeen publiek dat toch al gauw zijn belangstelling verliest wanneer het geconfronteerd wordt met een veelheid van ogenschijnlijk weinig

gevarieerde voorwerpen, aantrekkelijker zou zijn geweest dan een expositie van kenmerkende specimina. We moeten wel aannemen dat Van der Hoop, die blijkens zijn in Jaarboek VIII (1941) afgedrukte circulaire aan scholen wel degelijk oog had voor een goed geleid bezoek van scholieren, de oplossing hiervoor niet in een educatief gerichte expositie zag.

„Oud-Batavianen” zullen zich stellig wel de gamelan-uitvoeringen op zondagochtenden herinneren, wanneer het museum overstroomd werd door bezoekers, in meerderheid inheemse. Op een goed moment werd de toeloop zo groot, dat er enige beperking aan gesteld moest worden. In plaats van iedereen gratis toe te laten werd een entreegeld geheven. Het gevolg — toen nog onverwacht, sindsdien is het een ervaring van meer museummensen geworden — was dat er nog veel meer mensen kwamen in de verwachting dat waar entree betaald moest worden, ook wel wat bijzonders te doen was.

Inmiddels was in Europa de oorlog uitgebroken en op 8 december 1941 breidde hij zich uit tot de wereld waarin wij leefden. Op 14 september 1939 was Van der Hoop al benoemd tot hoofd van de luchtbeschermingsdienst van het museum met opdracht volgens aanwijzingen van het Hoofd van de plaatselijke L.B.D. een ontwerp Luchtbeschermingsplan te maken. Op 14 december werd dit door de Directie en daarna door de Inspectie L.B.D. goedgekeurd (andere zaken stonden inmiddels niet stil: op 22 december van hetzelfde jaar 1939 werd het museum Oud-Batavia geopend). Verschillende maatregelen werden genomen: onze mensen kregen een spoedopleiding bij de Brandweer, E.H.B.O. oefeningen werden gehouden, de dames verschenen in khaki-uniformen, allen kregen stevige tropenhelmen tegen neervallende eternietscherven uit de plafonds wanneer er iets gebeuren zou, zandzakken deden hun intrede o.a. voor schuilplaatsen voor personeel en bezoekers, niet voor de eeuwigheid berekend in dit klimaat en dus na verloop van tijd vervangen door met zand gevulde bekistingen. Ook de belangrijkste Hindu-Javaanse beelden werden met zandzakken beveiligd. Het was echter ondoenlijk de verzamelingen in hun geheel te beschermen. Het werk ging door, nieuwe projecten werden ondernomen in de twee jaren die het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in Europa en de oorlog met Japan scheidden.

Toen de oorlog uitbrak zette een liquidatie van het werk in, die in toenemende mate versnelde. De luchtbeschermingsmaatregelen werden uitgebreid, brandploegen bleven 's nachts om beurten in het museum, één van de stafleden trad dan als conservator van dienst op. Van der

Hoop had daarbij onder meer veel hulp van de administrateur P. Gilde tot ook deze gemobiliseerd was, en van een aantal van zijn andere medewerkers, die ook assisteerden bij het inpakken van de vermaarde Goudkamer, die naar de Javasche Bank werd overgebracht. Daarmee was Van der Hoop al in augustus 1941 begonnen. Onmiddellijk vóór de capitulatie van Batavia plaats had kreeg hij bij volmacht alle bevoegdheden van de Directie, het Dagelijks Bestuur en de voorzitter van het Genootschap (hij werd eerst op 23 mei 1947 als gemachtigde gedechargeerd). Hem werd opgedragen de komst van de Japanners af te wachten. Hij stond als leider geheel alleen, daar voorzitter en ondervoorzitter met de Regering naar Bandung waren vertrokken, en de conservatoren en administrateur gemobiliseerd, in het stadswachtnoodkwartier, in Midden-Java of elders onbereikbaar waren. Op 6 maart 1942, daags na de komst van de Japanners in Batavia, droeg hij het museum aan de Japanse autoriteiten over, die hem gelastten met het gehele personeel, voor zover nog aanwezig, door te werken. „Horende, dat het Genootschap een particuliere Vereniging was, vroeg de Japanner (een overste met adjudant en twee lagere militairen) naar de ledenlijst. De Secretaris liet hem deze zien in het Jaarboek 1941. De Japanner las daarin met kennelijk genoegen onder de Corresponderende Leden de naam van Prof. Chozo Muto, Japan. De Secretaris achtte het niet nodig hem te vertellen, dat alle Duitse en Japanse leden bereids door de Directie waren geroyeerd.” Op een vraag: „Can you keep this place in good order?“, kon Van der Hoop bevestigend antwoorden. Het aanbod om een Japanse wacht voor het museum te zetten meende hij te moeten afslaan. Daags tevoren was ondertussen de heer De Flines met grote moeite uit Midden-Java teruggekeerd, „zeer tot steun en geruststelling van de Secretaris”. Beiden werkten dus tezamen in het museum door tot Van der Hoop zonder voorafgaande waarschuwing op 8 april 1943 werd geïnterneerd waarna de nog weer wat oudere De Flines tot ultimo 1943 als laatste Europeaan in het museum achterbleef (zie J.B.G. IX, 1941-1947, 1950, p. 23-34).

Uit de eerste dagen van de bezetting nog één persoonlijke herinnering aan Van der Hoop's houding. Daags na de capitulatie toen we weer aan het werk dachten te kunnen gaan bleek de naast het museum gelegen Rechtshogeschool, waarin ook de Faculteit der Letteren was gevestigd, door de Japanners bezet te zijn om als hoofdkantoor van de Kempetai (de Japanse Gestapo) gebruikt te worden. Dat betekende een groot gevaar voor alles wat in dit gebouw was ondergebracht. Inschrijvings- en examenboeken en andere archiefstukken van de

Universiteit van Indonesië, die deze nieuwe naam nog niet zo lang droeg, lagen met kapot gegooide portretten uit de faculteitskamer in de tuin van de Rechtshogeschool. In de collegelokalen en leesalen, die we bij het oprichten van de Literaire Faculteit in 1940 voor de studenten hadden ingericht, stond nog een deel van de gezamenlijke boekerij van Genootschap, Rechtshogeschool en Literaire Faculteit, voor een deel zeer kostbare werken die expres in het met scherfvrije muren beveiligde gebouw van de Rechtshogeschool waren ondergebracht. Pogingen om van de Japanners in het gebouw gedaan te krijgen althans die boeken in veiligheid te brengen, hadden de eerste dag géén succes, de tweede of derde móést het opeens gebeuren. Er werd een ketting van toevallig aanwezige hoogleraren en studenten gevormd en zo werd alles, met de ondertussen beregende archiefstukken, naar mijn werkkamer als bibliothecaris overgebracht. Toen het zo ongeveer klaar was kwamen met het in die dagen gebruikelijke geblaf een paar Japanse soldaten het hunne hierover zeggen. Van der Hoop kwam uit de administratie erbij en maakte het met de hem eigen „Unverfrorenheit” de heren duidelijk dat *hij* opdracht had van hogere autoriteiten de zaak gaande te houden en dat zij maar hadden te verdwijnen. Hetgeen ze dan ook tenslotte maar deden. Van der Hoop bleef zoals gezegd ongeveer een jaar langer dan de meesten van ons in functie. Dat kwam in dat eerste jaar bij enkele om de een of andere reden vitaal geachte bedrijven wel meer voor. Het museum gold als een belangrijke instelling, genoot een zekere mate van protectie en kwam al met al de oorlog nog vrij goed door, om daarna door de Republiek bezet te worden tot aan de eerste politieke actie.

Dat hij het in die tijd gemakkelijk gehad heeft, is stellig niet te verwachten. De Japanse machthebbers in het museum, eerst professor Abé, daarna een vlot Nederlands schrijvende en sprekende heer Koda, hielden zich rustig en gedroegen zich naar omstandigheden redelijk. Van der Hoop kon financiële regelingen doen treffen voor het Museum Oud-Batavia, zoals die er al waren voor het eigen personeel. De ontruiming van het gebouwtje met de musicologische verzameling wist hij zo lang mogelijk tegen te houden (het heeft daarna als gevangenis en martelkamertje van de Kempetai „een grote en droevige beruchtheid” gekregen). Na verloop van tijd nam een ander, Kinoshita, die jaren lang opticien en fotograaf was geweest in Batavia en Bandung, de leiding over, nu volledig als directeur van het museum. Hij liet o.a. al het goud weer uit de kluis van de Javasche Bank (in Bandung) terughalen en in de Goudkamer plaatsen. Van der Hoop belastte daarna

buiten de Japanners om de heer De Flines met het beheer van de bronskamer, waarmee hij tevens de basis legde voor diens toekomstige functie van conservator van de archeologische verzameling na de oorlog. Lastig waren voor de nog werkzame Nederlanders vooral de vele bezoeken van Japanse hoge autoriteiten, met inbegrip van een generaal die een neef was van de keizer, op elk uur van de dag, in een open dan wel gesloten museum. „De Secretaris heeft er van het begin af aan naar gestreefd de Directiekamer zó te vullen met allerlei, dat die voor vergaderingen en ontvangsten onbruikbaar was. Er heeft dan ook nooit een Japanner ambtshalve gezeten op de stoel van de Voorzitter, volgens overlevering de stoel van de Gouverneur-Generaal in het kasteel van Batavia”. Deze en enkele andere passages in het door Van der Hoop in april 1947 aan de Directie uitgebrachte verslag zijn wel zeer typerend voor zijn trots ten aanzien van alles wat het Genootschap en het Museum raakte. Typerend is echter ook de nauwkeurige vermelding van veel persoonlijke dingen die anderen, directieleden en personeelsleden, in die tijd troffen, vaak overliddensnotities.

Van der Hoop kwam bij zijn internering eerst terecht in ADEK, nog in Batavia, daarna in februari 1944 in het XVe Bataljon te Bandung, een tijdlang tezamen met de penningmeester van het Genootschap en een van de andere directieleden. In het kamp gaf hij aan studenten in de Indologie les in etnologie en prehistorie.

Na het einde van de internering verbleef Van der Hoop enige tijd in Nederland, waarheen hij in januari 1946 gerepatrieerd was, om in februari 1947 weer naar Indonesië terug te keren, waar hij bij besluit van de fungerend Directeur van Onderwijs en Eredienst van 9 april 1947 tijdelijk belast werd met de functie van Inspecteur bij de Oudheidkundige Dienst, die toen nog was ondergebracht in het Departement van Onderwijs (in het gebouw van het Departement van Financiën aan het Waterlooplein). De Republiek had ter zelfder tijd een eigen, al even schaars bemand kwartier in het kantoor van het Hoofd van de Oudheidkundige Dienst van vóór de oorlog, Scottweg 8. In december 1945 werd dit door Nederlandse militairen bezet en ontruimd. De archieven en fotocollecties werden toen overgebracht naar het Museum, dat toen nog in Republikeinse handen was. Bij de politieke actie van juli 1947 werd ook dit van de Republiek overgenomen, zodat Van der Hoop, die inmiddels orde op de zaken gesteld had in het eigen kantoor van de Oudheidkundige Dienst, weer naar zijn oude werk kon terugkeren. Het Museum had sedert het begin van het jaar, Republikeins of niet, van de Landsgebouwendienst weer zijn helderwitte uiterlijk

teruggekreken in plaats van de afschuwelijke zwartgroene camouflagekleur van de oorlogsjaren.

Ondertussen had Van der Hoop zich op verschillende manieren verdienstelijk gemaakt. In december 1945 had hij al met ir. V. R. van Romondt, toen fungerend Hoofd van de Oudheidkundige Dienst, adviezen uitgebracht over de recuperatie van door de Japanners weggevoerde kunstschaten, n.a.v. een voorstel om een lichaam in het leven te roepen, overeenkomende met de „Stichting Nederlandsch kunstbezit” in Nederland. De situatie was echter zeer onoverzichtelijk, want hoewel de Japanners voor zover toen viel na te gaan de officiële musea intact hadden gelaten, waren ze met betrekking tot de particuliere bezittingen niet zo omzichtig geweest. In september 1946 werd een „Commissie terugvoering Ned.-Indische eigendommen uit het buitenland” (C.O.T.I.E.B.), later ressorterende onder de Raad van Oorlogsschade, opgericht, waarbij overigens betrekkelijk weinig claims zijn ingediend. Van wat er in de stad zelf verplaatst, ontvreemd of op andere wijze in het ongerede geraakt was, konden Van der Hoop en enkele andere toenmalige medewerkers van de Oudheidkundige Dienst nog een aantal belangrijke collecties traceren (zie Oudh. Verslag 1945-1947, p. 57 v.).

In december 1945 werd het Museum Oud-Batavia door dieven geplunderd. Wat er van de collecties nog over was werd door Van der Hoop bij de Javasche Bank in veiligheid gebracht. In mei 1947 verscheen door de zorgen van de A.M.J.V. in Batavia een handige „Excursiegids voor Oud-Batavia”, ongetekend maar door Van der Hoop samengesteld. Voor degenen die in Batavia zaten met niet veel gelegenheid eruit te komen, een goede gids om toch nog één kant van „Indië” te leren kennen. Ook de praatjes voor de radio, die hij over hetzelfde onderwerp hield, en door hem georganiseerde rondleidingen hadden veler belangstelling en werden zeer gewaardeerd.

De eerste directievergadering van het Genootschap werd op 23 mei 1947 gehouden ten huize van de voorzitter, de tweede, op 16 augustus van hetzelfde jaar, had weer in de directiekamer in het museum plaats. Kort daarop werden ook de werkzaamheden van de afdeling Taal-, Land- en Volkenkunde hervat, waarin Van der Hoop op 11 december een voordracht hield „Enige mededelingen over de praehistorie van Indonesië en omgeving in de laatste jaren”. In 1949 sprak hij nog eens over Werner Wolff's „Island of Death”. In 1949 en 1950 hield hij in de afdeling Geschiedenis, waarvan hij secretaris was, voordrachten, „Iets over de magische betekenis van de jacht”, „Twee schilderijen van Raden Saleh” en „Het militaire hospitaal in Djakarta”. De laatste

voordracht had plaats op 30 maart 1950, op de op één na laatste vergadering van deze afdeling.

Terloops werd al melding gemaakt van het werk over „Indonesische siermotieven” met Nederlandse, Indonesische en Engelse tekst en bijschriften. Het initiatief hiertoe ging uit van het Departement van Onderwijs en Eredienst dat op 6 december 1947 het Genootschap verzocht de uitgave op zich te nemen. De uitvoering werd opgedragen aan Van der Hoop (22 januari 1948). Het werk verscheen reeds in 1949. Het was bestemd voor het onderwijs op verschillende soorten van scholen, lager, middelbaar, nijverheids, en alle opleidingsinrichtingen. Voor de 152 platen met soms meerdere afbeeldingen is zowel van de fotografie als van tekeningen gebruik gemaakt, „in de eerste plaats, om de Indonesische tekenaars gelegenheid te geven, hun bekwaamheid te tonen, en in de tweede plaats omdat dergelijke tekeningen dikwijls meer dan een foto geschikt zijn om een bepaald motief duidelijk te doen uitkomen”. Door Van der Hoop's tekenaars in het museum, Ardjono, Soebokastowo en Rd. Atje Soelaiman, is voor dit werk zeer veel conscientieus en goed tekenwerk verricht maar ook Van der Hoop zelf heeft aan het uitzoeken, beschrijven en leiding geven een omvangrijke taak gehad.

Een paar jaar later verleende Van der Hoop medewerking aan het fraaie plaatwerk „Bali. Atlas Kebudajaan. ... Cultuurgeschiedenis in beeld” met foto's van P. L. Dronkers en tekst van R. Goris en enkele anderen waaronder Van der Hoop die als „seorang ahli sebelum sedjarah” (hetgeen „prehistoricus” moest verbeelden) de oudste tijden behandelde. Dit werk verscheen in 1952, nadat Van der Hoop Indonesië al voor goed verlaten had.

Het Genootschap veranderde in 1950 in verband met de Souvereiniteitsoverdracht zijn statuten en zijn naam. Het werd Lembaga Kebudajaan Indonesia, vooralsnog met „Koninklijk Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen” erachter. Het ging niet zonder bezwaren van de kant van de algemene vergadering. Men kan zich met reden afvragen of niet zozeer de naamsverandering als wel het gehele verloop van de zaken in Indonesië Van der Hoop ertoe gebracht heeft zijn werkzaamheden te beëindigen. Misschien kreeg hij er ook genoeg van in de garage van zijn eigen huis aan de Dambrinkweg te moeten wonen. Op vrijdag 13 oktober 1950 nam hij afscheid van de Directie, waarbij hem dank werd gebracht „voor het vele en goede werk ... gedurende vijftien jaar voor het Genootschap verricht”. Hij

was, zo mogen wij het wel aanvullen, in die jaren de pijler geweest die het Museum gesteund had. De heer De Flines nam voorlopig zijn taak over. Geleidelijk ging de een na de ander van de oude collega's en vakgenoten, niet steeds om dezelfde reden, eveneens naar Nederland, als een der laatsten De Flines.

* Na zijn repatriëring woonde Van der Hoop te 's-Gravenhage, te Amsterdam en sedert medio 1954 in Voorburg. Bij zijn terugkeer in Nederland was hij 57 jaar oud. Vast werk heeft hij daarna niet meer gehad. Wel maakte hij van november 1956 tot januari 1957 voor de Unesco een reis naar Singapore om te adviseren in zake het museum aldaar. Particuliere reizen maakte hij naar Portugal en Spanje en naar Californië waar familie woonde. Speciaal de twee reizen die hij van 16 september tot 14 oktober 1961 en van 2 tot 30 september 1962 naar Turkije maakte, waar hij bij de Cense's logeerde en met hen het land bereisde, maakten grote indruk op hem. De eerste dag op de eerste reis overnachtte hij vlak bij de plek waar hij in 1924 zijn noodlanding maakte. Prof. Cense, directeur van het Nederlands Historisch-Archeologisch Instituut te Istanbul, had gelegenheid hem het een en ander te laten zien van opgravingswerk dat in Turkije verricht werd. Gelogeerd werd bij Tilmen Hüyük, een heuvel in de nabijheid van de Turks-Syrische grens, in een boerenwoning, die als centrum van een Turkse archeologische expeditie onder leiding van prof. dr. U. Bahadır Alkim was ingericht (vondsten uit de 25ste—14de eeuw v. Chr.). Van dit centrum uit werd ook het beeldhouwersatelier van Yesemek (einde 2de tot begin 1ste millennium v. Chr.) bezocht. Verder werden bezichtigd Byzantijnse rotskloosters en -kerken in Göreme, de hoofdplaats van het Hethitische rijk in Boghazköy en het museum in Ankara. Tijdens zijn tweede verblijf in Turkije zag Van der Hoop vele moskeeën die hem bijzonder interesseerden. Op deze tochten fotografeerde hij als vanouds weer veel en tekende hij plattegronden. Ook na zijn terugkeer van deze reizen besteedde hij thuis veel tijd aan de voor hem nieuwe onderwerpen waarmee hij in aanraking was gekomen. Een verwant onderwerp, weer op Indonesisch gebied, het paleis van de koning van Malakka en de gegevens daarover in de Sedjarah Melaju, hield hem eveneens bezig.

Sedert de oprichting was Van der Hoop bestuurslid van de Stichting „Cultuurgeschiedenis van de Nederlanders overzee”.

In 1951 werd hij lid van het bestuur van het Koninklijk Instituut, lange tijd was hij vice-voorzitter, in 1967 volgde zijn benoeming tot

erelid. In het bijzonder besteedde hij veel tijd aan het ordenen van de platen- en fotocollecties. Toen hij daarbij niet de door hem nodig geachte hulp kon krijgen, legde hij dit werk neer.

De laatste jaren moeten voor Van der Hoop in toenemende mate moeilijk geweest zijn. Ikzelf heb hem na zijn terugkeer in Nederland nog maar zelden ontmoet en dan alleen nog vóór hem een eerste attaque getroffen had. Hij was toen al sterk verouderd, hardhorend en moeilijk ter been. Dat werd erger ten gevolge van een val, zodat hij zijn woning in Voorburg weinig meer verliet. Dankzij zijn bezigheden van na zijn repatriëring had hij naast de directe vakcontacten nieuwe vrienden gekregen, waaraan hij veel steun gehad heeft in zijn toenemende vereenzaming. „Ondanks de gewone ouderdomsverschijnselen”, zo schrijft een van hen, „bleef hij zijn gezelschap waard, omdat hij altijd trachtte het gesprek op peil te houden”, een gesprek dat echter steeds weer terugkeerde op het museum, het Genootschap, de mensen en de problemen daar.

Eenzaam was hij, voor zover ik dit kan beoordelen, eigenlijk altijd al tot op zekere hoogte geweest, ondanks zijn veelzijdige bezigheden en de vele contacten voor zijn werk. Zijn eigen houding, zijn volgens een van zijn zeer goede vrienden van later tijd „bijtende ironie en scherpe opmerkingen, waardoor hij vele vijanden heeft gemaakt”, was er, ook al zetten we er het woordje „soms” of „nogal eens” voor, niet vreemd aan. Hij was — dat zal uit dit levensbericht toch wel gebleken zijn — in zijn hart niet zo onverschillig en scherp, maar het maakte op velen ontegenzeggelijk die indruk. Op zijn minst was er een afstand tussen hem en de ander, die een weerspiegeling was van de barrière die de maatschappij, niet in de laatste plaats de Indische, handhaafde tussen haarzelf en alles wat de naam had anders dan anderen te zijn. Over die tijd schrijvende kan men niet zonder meer begrippen die nu bestaan of gepropageerd worden, projecteren in de dertiger jaren en in de decennia daarvóór, noch in het milieu waarin Van der Hoop is opgegroeid en de kringen waarin hij later leefde. Het weten anders te zijn en als zodanig de kans te lopen afgewezen te worden, heeft, zo schijnt het, diep zijn stempel gedrukt op deze zo begaafde en waardevolle man. Het heeft bij al het lichte dat de figuur van Van der Hoop, vooral ook in zijn omgeving van het Bataviase Museum, in mijn herinnering heeft, een tragische kant aan zijn leven gegeven.

Op 2 februari 1969 overleed Van der Hoop, in december daarvóór door een val en heupbreuk geheel buiten gevecht gesteld, in het Diaconessenhuis te 's-Gravenhage, 75 jaar oud. Het kan voor de leden

van het Koninklijk Instituut een reden zijn tot voldoening, dat dit hem door zijn Erelidmaatschap als laatste gehuldigd heeft voor zijn vele verdiensten.

A. J. BERNET KEMPERS

Geschriften van dr. A. N. J. Th. à Th. van der Hoop

JBG = Jaarboek Kon. Bataviaasch Genootschap

TBG = Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde
(Kon. Bataviaasch Genootschap)

- Door de lucht naar Indië (Scheltens en Giltay, Amsterdam, 1925). 343 p., ill., krtn.
Megalithic remains in South-Sumatra (W. J. Thieme, Zutphen, 1932), 191 p.,
226 afb., 17 krtn. (de dissertatie-exemplaren dragen de titel: Megalithische
oudheden in Zuid-Sumatra, maar hebben dezelfde Engelse tekst).
Voor-Hindoesche oudheden in Zuid-Sumatra. Tijdschr. Kon. Ned. Aardr. Gen.
2 : 49 (1933), 119-121.
Een toestel voor het teekenen van blokdiagrammen. Tijdschr. Kon. Ned. Aardr.
Gen. 2e serie 51 (1934), 3-14, 14 fig., 1 foto.
Megalithic remains in Southern Sumatra. Ann. Bibl. Ind. Arch. 1932 (1934),
42-44, pl. X.
Korte gids voor de Praehistorische Verzameling van het Koninklijk Bataviaasch
Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, door P. V. van Stein Callenfels.
Hoofdst. XIV, De megalithen, door A. N. J. Th. à Th. van der Hoop [1934].
Ook in J.B.G. II (1934), 70-106, ill.
Graf (Het) van Jan Pietersz. Coen. Verslag der Commissie ingesteld bij G.B.
23 juni 1934, no. 4 tot het uitbrengen van rapport aan de Regeering omtrent
de wetenschappelijke beteekenis van de opgravingen, door mr. P. C. Bloys
van Treslong Prins te Batavia verricht bij zijn onderzoek naar de juiste
ligging van het graf van Jan Pieterszoon Coen. Uitgegeven met steun der
Regeering van Ned.-Indië (Noordhoff-Kolff N.V., Batavia-C., 1935). 218 p.,
ill. (Secretaris van bovengenoemde commissie: A. N. J. Th. à Th. van der
Hoop).
Geschiedenis van Nederlandsch Indië, onder leiding van F. W. Stapel. Deel I
(1938), Hoofdst. I, *De praehistorie*, door A. N. J. Th. à Th. van der Hoop
(7-111, 369-376, ill.).
Steenkistgraven in Goenoeng Kidoel. T.B.G. 75 (1935), 83-100, 15 afb., 3 kaartjes.
Een neolithische boomschorsklopper uit Borneo. Ibid., 468-470.
Donderkeilen. T.B.G. 76 (1936), 458-461.
Oude gewichten in het Museum. Ibid., 462-465.
Het conserveeren van weefsels in het Museum te Batavia. Ibid., 466-468.
Een steenkistgraf bij Cheribon. Ibid. 277-279.
Een praehistorische rinkelbel? T.B.G. 78 (1938), 111-114.
Proto-Toaliaan (Het). Verslag van een lezing gehouden door dr. P. V. van Stein
Callenfels (door A. N. J. Th. à Th. van der Hoop). Ibid., 579-584.
A prehistoric site near Lake Kerinchi, Sumatra. Proceedings Third Congress of
Prehistorians of the Far East, Singapore 1938 (1940), 200-204, pl. LXXV-
LXXXIX, 2 krtn.
Prehistoric bronzes in the Batavian Museum. Ibid., 320.
Prehistoric glass beads in the Malay Archipelago. Ibid., 319.

- Korte gids voor de Praehistorische Verzameling van het Koninklijk Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, door P. V. van Stein Callenfels. 2e dr., herzien door A. N. J. Th. à Th. van der Hoop (1939).
 Bespr.: *Steenplastiek in Simaloengoen*, door G. L. Tichelman en P. Voorhoeve. T.B.G. 79 (1939), 288-290.
- In memoriam Herman Dirk Hendrik Bosboom*. T.B.G. 80 (1940), I-II (na 132): *De megalithische hoofdenzetel oorsprong van den Lampongschen pepadon?* Ibid., 60-177, 13 afb., vgl. ook T.B.G. 81 (1941), 275.
- Eenige wenken voor conservatoren van kleine musea in Ned.-Indië*. Ibid., 452-455.
 Bespr.: *Het Hollandsche Barokmeubel*, door V. I. van de Wall. Ibid. 633-648, 4 afb.
- Wenken bij de vervaardiging van kaarten voor gebruik in musea*. T.B.G. 81 (1941), 39-56, 6 afb.
- Schoolbezoek aan het museum*. J.B.G. VIII (1941), 41-43 (bijlage bij de Notulen van de Directievergaderingen).
- Catalogus der Praehistorische Verzameling (Kon. Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen) (A. C. Nix & Co., Bandoeng, 1941). XXI, 400 p., 115 afb.
- Korte gids voor de Praehistorische Verzameling ... 3e dr. (1948). 36 p., 9 afb.
- Excursiegids voor Oud-Batavia (mei 1947, ongetekend, maar blijkens J.B.G. IX, 1941-1947 (1950), 55 door A. N. J. Th. à Th. van der Hoop). 32 p.
- Een aanwinst voor het penningkabinet*. T.B.G. 82 : 2-4 (1948), 330-331, vgl. 564.
- Hoe zag Tandjong-Oost er vroeger uit?* Ibid., 560-563, 1 afb.
- Een nieuw gegeven omtrent de verbouwing van het stadhuis van Batavia*. Ibid., 563-564, 1 afb.
- Indonesische siermotieven. Ragam-ragam perhiasan Indonesia. Indonesian ornamental design (Uitgegeven door het Kon. Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, 1949). 324 p., ill., 4°.
- Naschrift bij *J. de Kleyn, Over enige houtplastieken uit Midden-Celebes*. T.B.G. 83 (1949), 308.
- Het Koninklijk Bataviaasch Genootschap in oorlogstijd*. Verslag van den Secretaris. J.B.G. IX (1941-1947) (1950), 22-34.
- Bali. Atlas Kebudajaan. Cults and Customs. Cultuurgeschiedenis in beeld, door R. Goris en P. L. Dronkers. — *Zaman sebelum sedjarah. Praehistory. Praehistorie*, door A. N. J. Th. à Th. van der Hoop (Uitgegeven door de Regering van de Republiek Indonesia, z.j. [1952], 21-29, 178-179, ill., 4°.
- Bespr.: *Spreekende weefsels*, door J. H. Jager Gerlings (1952). Bijdr. Kon. Inst. 108 (1952), 391-394.
- Naschrift bij *K. W. Galis, Oudheidkundig onderzoek in Ned. Nieuw-Guinea*. Bijdr. Kon. Inst. 112 (1956), 279-284, 1 tek.
- „*Vergeelde portretten*”. Bijdr. Kon. Inst. 114 (1958), 121-132, 15 portr.
- Bespr.: *Orang Abung*, door F. W. Funke (1958), door J. C. van der Straaten, met naschrift: *De Megalithen*, door A. N. J. Th. à Th. van der Hoop. Bijdr. Kon. Inst. 116 (1960), 285-287.
- Bespr.: *The Bronze-Iron Age of Indonesia*, door H. R. van Heekeren (1958). Journ. Amer. Oriental Soc. 80 : 2 (1960), 180-184.
- In de jaren van zijn secretariaat en conservatorschap bij het Kon. Bataviaasch Genootschap stelde de heer Van der Hoop de Notulen der Directievergaderingen, de verslagen en lijsten van aanwinsten samen van de Ethnografische, Historische en Praehistorische verzamelingen, gepubliceerd in het Jaarboek I-X (1933-1951).